

BVD / SBP

- rapportage over internationale ontwikkelingen
feiten en achtergronden die van belang
kunnen zijn voor de binnenlandse veiligheid

Nr. A84/ 007/e

16 maart 1984

FUNCTIE EN TAKEN VAN VAKBONDEN IN DE SOVJETSAMENLEVING

Taken en activiteiten van de vakbonden

In de voorgaande Focus-reeks (Nr. A84/007/a - d) is incidenteel al gewezen op sommige vakbondstaken en activiteiten, zoals bv. die welke tot doel hebben de vakbondsleden op te voeden tot goede en bewuste Sovjetburgers. In deze laatste aflevering zullen m.n. deze vakbondstaken nader worden belicht.

Algemeen educatieve taken

De activiteiten van de vakbonden als "school voor het communisme" behoeven nauwelijks nadere uitleg. Sovjetauteur heeft daarover in zijn eerder aangehaald geschrift uit 1981 gesteld, dat de vakbonden de opdracht hebben om de werkenden op te voeden in de geest van het communisme en zich tot dat doel moeten inzetten voor een zo breed mogelijk opgezet educatief en cultureel systeem. De werkenden moeten gestimuleerd worden tot wat hij omschrijft als een "communistische instelling" t.o.v. de arbeid en tot een spaarzame omgang met de "socialistische eigendom". De vakbonden moeten ertoe bijdragen Sovjetburgers te vormen tot bewuste, algemeen ontwikkelde en arbeidszame mensen met hoge zedelijk opvattingen *). De vertaling van deze algemene opdracht in het hele scala van specifieke vakbondsactiviteiten is niet eenvoudig aan te geven. In elk geval lijkt

*) Voor de exacte formulering : , Gewerkschaften,
Gesellschaft und Staat, APN-Verlag, Moskau 1981, pg. 22.

wat dit betreft een specifieke bijdrage verwacht te worden van de verschillende vakbondspublicaties, zoals het vakbondsblad Trud met zijn oplage van 10,5 miljoen exemplaren en de verschillende uitgaven van de vakbondsuitgeverij Profizdat. Volgens het Novosti-jaarboek van 1980 bedraagt de productie van dit uitgeversbedrijf ongeveer 35 miljoen exemplaren per jaar *). Zo'n specifieke bijdrage zal -hoewel daarover geen expliciete uitspraken gevonden zijn - ook verwacht worden van de vakbondsactiviteiten op het gebied van de vrije tijdsbesteding van de leden. De vakbonden hebben daarvoor de beschikking over 22.000 bibliotheken met een bestand van 313 miljoen boeken en over 22.000 clubs en kulturhuizen. De vakbonden beschikken voorts over sportaccomodaties, waarvan gebruik gemaakt wordt door ongeveer 33 miljoen personen, die bij vakbondssportverenigingen zijn aangesloten **). Genoemde faciliteiten zijn overigens eigendom van de staat, worden aan de vakbonden in bruikleen gegeven en voor rekening van de staat onderhouden.

Het ligt uiteraard voor de hand dat de "opvoedende" waarde per soort activiteit sterk uiteen kan lopen. Een "marxistisch-leninistische studieclub" of een "literatuurkring" biedt in dat opzicht nu eenmaal meer aanknopingspunten dan een hengelaarsvereniging of een knutselclub.

Economische taken

Behalve bovengenoemde "algemeen-educatieve" opdracht hebben de Sovjetvakbonden ook taken op het terrein van de economie. Vakbonden zijn bv. betrokken bij de economische planning en vakbondsfunctionarissen maken qualitate qua deel uit van de verschillende planningscomité's, inclusief het Staatsplancomité van de USSR. De belangrijkste punten uit de jaarplannen worden opgenomen in de "collectieve verdragen" (een soort CAO's), die de vakbonden als vertegenwoordigers van de werkenden afsluiten met de bedrijfsleidingen. De vakbonden en hun

*) Novosti Press Agency Yearbook USSR '80, Novosti Press Agency Publishing House, Moscow, 1980, pg. 68.

**) Ontleend aan Novosti Yearbook '80, pg. 68.

basisorganisaties in de bedrijven verplichten zich overigens uitdrukkelijk zich in te zetten voor de realisering van de in de planning opgenomen streefcijfers.

In een in 1959 verschenen officiële publicatie van de Sovjetvakbonden is een heldere opsomming gegeven van de taken op economisch terrein, waarvan de verschillende onderdelen overigens ook in recente vakbondsgeschriften kunnen worden aangetroffen. In eerdergenoemde publicatie heet het dat de centrale taak van de vakbonden o.m. bestaat in het mobiliseren van de massa's

" for the work of greatly advancing all the branches of national economy, further strengthening the economic might and defensive power of the Soviet Union, fulfilling and overfulfilling the national economic plans, promoting technical progress, ensuring an uninterrupted rise in labour productivity, implementing strict economy at all enterprises, and arranging for the best utilization of all untapped resources to attain a rapid growth of industrial output" *).

Voorzitter noemde tijdens het derde plenum van de Centrale Raad van Sovjetvakbonden (VTsSPS) op 3 december 1982 dezelfde zaken (vervulling van de plancijfers stijging van de arbeidsproductiviteit, tegengaan van materiaalverspilling, stimulering van de vooruitgang, maar voegde daar ook nog uitdrukkelijk de versterking van de arbeidsdiscipline als een van de vakbondstaken aan toe **).

Het zal uit het voorgaande duidelijk zijn dat de vakbonden in de Sovjet-Unie een centrale rol spelen als stimuleringsorgaan in het economische systeem of althans die rol hebben toebedacht gekregen.

Taken ter bescherming van de werkersbelangen

Sovjetrussische vakbonden hebben naast de eerder genoemde algemeen-educatieve functie en de taken op economisch terrein tevens de opdracht om op te treden als verdedigers van de belangen van hun

*) Rules of the Trade Unions of the USSR, Trade Union Publishing House, Profizdat, Moscow 1959, pg. 8.

**) Trud, Moscow, 4 Dec. 1982, pp 1-2; opgenomen in FBIS Daily Reports, 17 Dec. 1982.

leden. Dat deze beschermende functie niet gezien moet worden als compleet inhoudloos, kan geïllustreerd worden met uit incidentele Sovjetpublicaties blijkende gevallen dat ontslagen arbeiders na ingrijpen van vakbondszijde weer in functie werden hersteld. In de eerder aangehaalde publicatie van _____ uit 1981 wordt de noodzaak van deze beschermende functie onderschreven omdat de Sovjetmaatschappij beslist nog niet ideaal is. "Es gibt noch Bürokraten, schwache, unzureichend kompetente Leiter und schliesslich auch einfach gewissenlose Personen. Die Gewerkschaftorganisationen kontrollieren in jedem Betrieb die Einhaltung der Arbeitsgesetze, der Arbeitsschutznormen und der Bestimmungen des Kollektivvertrags " *). Elders heet het dat de Sovjetvakbonden de arbeiders beschermen "... tegen bovenmatige bedrijfsblinde ijver en bureaucratisme van afzonderlijke bestuurders die de politiek van de partij en de staat in de aangelegenheden van bedrijfsdemocratie verdraaien, de produktie niet kunnen opzetten zoals het hoort en de arbeidswetgeving en de stellingen van de collectieve arbeidsovereenkomsten naast zich neerleggen **).

Wat deze beschermende functie inhoudelijk verder voorstelt is moeilijk in te schatten, zeker als in gedachten wordt gehouden dat de Sovjetvakbonden feitelijk geen autonomie bezitten. _____ noemt als een van de vakbondstaken op dit terrein dat de vakbonden uitdrukkelijk toestemming gevraagd moet worden als bedrijfsleidingen prestatienormen of lonen vast willen stellen of veranderen. Hetzelfde geldt als er overgewerkt moet worden of als men mensen in de organisatie wil verplaatsen. De vakbonden hebben bovendien het recht van bedrijfsleidingen te eisen dat leidinggevende functionarissen worden ontslagen als zij tegen de arbeidswetten handelen of als zij de verplichtingen uit de "collectieve verdragen" niet nakomen. Als belangrijk

*) _____, op. cit., pg.29.

**) USSR-100 Vragen en Antwoorden, Novosti, Moskou 1979, pg. 34-35.

onderdeel van de taken op dit terrein wordt door voorts nog genoemd de verbetering van de arbeidsomstandigheden, waarbij gedacht kan worden aan zaken die bv. te maken hebben met arbeidsveiligheid en hygiëne.

De beschermende functies van de vakbonden in de Sovjet-Unie zijn echter van een fundamenteel andere aard dan in het Westen. "Im Westen schützen die Gewerkschaften die Arbeiter vor der Willkür der Betriebseigentümer, der Monopole und des bürgerlichen Staates" *), in de Sovjet-Unie is dat echter niet meer nodig en richten zij zich tegen bureaucratische uitwassen binnen een in wezen ideaal systeem. De vakbonden hebben ten behoeve van het toezicht op het een en ander de beschikking over een eigen arbeidsinspectie, bestaande uit meer dan 6.000 technische en ongeveer 1000 juridische inspecteurs. Zij worden in hun activiteiten bijgestaan door 3,5 miljoen daarvoor aangewezen vakbondsleden, die deze activiteiten verrichten naast hun gewone werkzaamheden en beschouwd kunnen worden als een soort onbetaalde vrijwilligers.

Uitvoerende taken op het gebied van de sociale verzekeringen

Een nogal aandacht trekkend deel van de activiteiten van de vakbonden ligt voorts op het terrein van het "maatschappelijk welzijn" en dan wel vooral op dat van de uitvoering van de sociale verzekeringswetgeving. Die taak was tot 1933 in handen van de staat, maar werd in dat jaar - met een kennelijke bijbedoeling - aan de vakbonden overgedragen. Die bijbedoeling is duidelijk terug te vinden in de woorden van de toenmalige Sovjetvakbondsvoorzitter , die bij die gelegenheid stelde : "The whole practice of social insurance must be transformed with a view to securing a privileged position for the shockworker and those with long service. We must handle the social insurance weapon so as to promote the attachment of the worker to the undertaking" **). Dezelfde gedachte werd door het in 1947

*) , op. cit.. pg.29.

**) Questions of Insurance, Periodical of the Central Social Insurance Administration of the VCSPS, 1933, no. 7-8 pg. 15.

gehouden 17e plenum van de Centrale Raad van Sovjetvakbonden tot uitdrukking gebracht in een verklaring die stelde dat "... (the) enormous funds of the State Social Insurance scheme must be used by the trade union organisations ... to raise the productivity of labour, to strenghten labour discipline and to improve the living conditions of workers and employees" *). In 1953 verscheen in 'State Social Insurance' een artikel waarin werd gesteld dat de differentiatie in pensioenrechten, die verschillen per bedrijfstak en naar gelang de arbeidsduur, een wapen is in de strijd voor verdere verhoging van de arbeidsproductiviteit.

Of het stelsel van sociale uitkeringen op enig tijdstip in het verleden inderdaad op effectieve wijze aan dit streven een bijdrage heeft kunnen leveren, is niet te overzien. Dat lijkt in ieder geval in de huidige tijdsspanne nauwelijks het geval te zijn, gelet op de vele oproepen om de productiviteit in werkplaatsen en fabrieken drastisch te verhogen.

Het stelsel van sociale uitkeringen heeft ongetwijfeld wel bijgedragen aan het hoge percentage vakbondsleden in de Sovjet-Unie. In de Novosti-brochure Sowjetische Gewerkschaften uit 1981 wordt dat volmondig met zoveel woorden erkend, waar gesteld wordt dat het voordelig is om vakbondslid te zijn. Het geschrift vermeldt daarbij dat de uitkeringen bij ziekte voor vakbondsleden - afhankelijk van de arbeidsduur - liggen tussen de 50 en 100% van het eerder ontvangen loon. Iemand, die geen vakbondslid is ontvangt slechts de helft van deze percentages **).

De Grondwet van de Sovjet-Unie geeft in artikel 43 de regels, waarop de sociale uitkeringen zijn terug te voeren. De burgers van de USSR - zo wordt daar gesteld - "hebben recht op materiële verzorging bij

*) State Social Insurance - Collection of Edicts, Decrees, Orders, Instructions and Explanations, Publishing House of the VCSPS, Moscow, 1948, pg. 24.

**) Op pg. 18 van Sowjetische Gewerkschaften van en (APN-Verlag, Moskou, 1981) wordt voorts vermeld dat vakbondsleden bij de aankoop van "vakantie- en kuuroordcheques" een korting genieten van 70% en dat kinderen van vakbondsleden de zomervakanties in "pionierkampen" doorbrengen. De verblijfskosten komen volledig of voor het grootste deel voor rekening van de vakbonden.

ouderdom, in geval van ziekte, van geheel of gedeeltelijk verlies van arbeidsgeschiktheid, alsmede in geval van verlies van de kostwinner. Dit recht wordt gegarandeerd door de sociale verzekering van arbeiders, beambten en kochozboeren; door uitkeringen wegens tijdelijke arbeidsongeschiktheid; door betaling voor rekening van de staat en de kolchozen van ouderdomspensioenen, invaliditeitspensioenen en pensioenen in geval van verlies van de kostwinner; door het opnemen in het arbeidsproces van burgers, die gedeeltelijk arbeidsongeschikt zijn geworden; door de zorg voor hoogbejaarde burgers en invaliden; door andere vormen van sociale verzekeringen" *). In dit scala van sociale uitkeringen ontbreekt een voorziening inzake werkeloosheid, wat geen verwondering zal wekken omdat in de Sovjet-Unie officieel immers geen werkeloosheid heet te bestaan sinds in 1930 het centrale comité van de CPSU heeft verklaard dat dit probleem voor eens en voor altijd was opgelost. Niettemin heeft de Sovjetpers in de jaren zestig over het bestaan daarvan geschreven en toen gepleit voor enige vorm van steun. In juni 1965 suggereerde het Sovjetrussische blad Voprosy Ekonomiki dat het zowel in het belang van de werkers als van de socialistische productie zou zijn als er maatregelen getroffen zouden worden om "het materiële welzijn" veilig te stellen van mensen zonder werk totdat zij een nieuwe baan hadden gevonden. Deze suggestie heeft toen in ieder geval geen gevolg gehad. Veelal wordt aangenomen dat de Sovjet-Unie ook in de huidige periode (een overigens laag percentage) werkelozen heeft, waarbij het echter grotendeels zou gaan om personen, die een periode tussen twee banen moeten overbruggen.

Zoals eerder al opgemerkt hebben de vakbonden in het sociale verzekeringsstelsel een executieve taak en treden zij op als uitvoerders van de wettelijke bepalingen. Het zou in dit verband te ver voeren de details daarvan weer te geven en daarom wordt volstaan met de vermelding dat een en ander terug te voeren is op de inhoud van artikel 21 van de "Verordening met betrekking tot de Rechten van de Bedrijfsvakbondsleiding". Daarin heet het : "... der Betriebs-

*) (inleiding en vertaling), Grondwet van de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken, Statuut van de Communistische Party van de Sovjet-Unie, Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn 1978, pg. 27.

op het gebied van cultuur en vrije tijd een belangrijk onderdeel vormen van de Sovjetrussische binnenlandse propaganda. Hierbij hoeft slechts gewezen te worden op een taakomschrijving van de z.g. vakbondscommissies voor cultureel werk, die overigens al in 1964 werd geformuleerd. Toen werd nl. statutair vastgelegd dat deze de communistische opvoeding van de werkers moeten organiseren "in de geest van de morele codex van de Bouwmeester van het Communisme" (=), aan hen de beslissingen van de CPSU en de binnenlandse en buitenlandse politiek van de Sovjetregering moeten verklaren en hen moeten helpen hun ideologische en politieke kennis te vergroten.

Daarmee zijn de vakbonden dan weer terug in hun eerderomschreven rol van transmissieorgaan voor de communistische partij. Juist de activiteiten op het culturele vlak en op het terrein van de vrije-tijdsbesteding geven daarvoor de beste mogelijkheden.

Konsequenties voor het individuele vakbondslid

Uit het voorgaande is duidelijk dat de vakbonden in de USSR een fundamenteel andere rol vervullen dan die in het Westen. Zij verkeren in een positie van ondergeschiktheid t.o.v. de communistische partij en erkennen uitdrukkelijk de leidende rol van de CPSU. De vakbonden vormen de belangrijkste "transmissie-organen" binnen het Sovjetsysteem en dragen er zorg voor dat het beleid van de CPSU aan de grote massa van de bevolking wordt verklaard en dat deze ten behoeve van de realisering daarvan zo goed mogelijk wordt gemobiliseerd.

Formeel zijn de vakbonden en de staat onafhankelijk van elkaar maar deze relatie is kortgesloten door beider erkenning van de leidende rol van de CPSU als een hogere macht. De vakbond heeft bovendien te maken met het feit dat de staat optreedt als collectieve werkgever, dat zij verplicht is activiteiten te verrichten die bv. liggen op het terrein van de verhoging van de arbeidsproductiviteit en dat zij wettelijk is aangewezen als uitvoerend orgaan van de Sovjetrussische sociale verzekeringswetgeving.

Deze gecompliceerde verhouding van de vakbonden tot partij en staat heeft invloed op de positie van het individuele vakbondslid. Het is hem daardoor nl. onmogelijk om de basisprincipes van het Sovjetvakbonds-

werk ter discussie te stellen en het enige recht wat hij heeft is - zoals in artikel 2 lid c van de vakbondsstatuten gesteld - zich te uiten over verbeteringen in het vakbondswerk. Het individuele vakbondslid kan derhalve niet de kwestie van de partijinvloed aan de orde stellen, noch kritiek leveren op de dagelijkse activiteiten van partijorganen met betrekking tot de vakbond.

Tegenover deze rechten staat een veelheid van plichten. Het vakbondslid is statutair o.a. gehouden eerlijk en consciëntieus te werken, zich in te zetten voor een stijging van de arbeidsproductiviteit en voor de vervulling van de productieplannen, zijn politieke kennis en bewustzijn te vergroten, een strikte discipline te betrachten, te strijden tegen anti-sociale verschijnselen en andere overblijfselen uit het verleden en zich te houden aan de regels van de "socialistische gemeenschap".

Een waslijst aan verplichtingen en vrijwel geen rechten met als premie slechts aanzienlijke materieële voordelen in het kader van de sociale verzekeringen en andere uitkeringen, dat is wat het vakbondslid in de Sovjet-Unie onderscheidt van het niet-vakbondslid. Waarschijnlijk hoeft aan de praktijk- van-alle-dag, wat de verlichtingen betreft, niet al te zwaar getild te worden als men in aanmerking neemt dat 98 à 99% van de beroepsbevolking aangesloten is bij een van de 30 vakbonden in de Sovjet-Unie. De massaliteit van het ledental zal het individuele verantwoordelijkheidsgevoel er immers niet groter op maken.